
แนวทางการสร้างสรรค์พระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์ล้านนา The Procedure of Creating the Buddha Image Board (Phra Phaeng) Based on Lanna Buddhist Arts

ฤๅษีเทพขาว พลอยท่า
พูนชัย ปันธิยะ, พระอธิวัฒน์ รตนวณโณ
Ruesithepkhao Ploytham
Phoonchai Punthiya, Phra Athiwat Ratanavanno
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus
Corresponding Author, E-mail: asombannsuan1@gmail.com

สมหวัง แก้วสุฟอง
Somwang Kaewsufong
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และคติความเชื่อในการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพระแผงไม้ในจังหวัดลำปาง และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างสรรค์พระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์ล้านนา ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผลการศึกษาพบว่า

1) พระแผงไม้เป็นงานพุทธศิลป์เครื่องไม้ล้านนาที่นิยมสร้างตามคติความเชื่อในเรื่องของอดีตพุทธเจ้า โดยมีการนำพระพิมพ์มาบรรจุในแผงไม้ จำนวน 28 องค์เพื่อสื่อถึงอดีตพุทธเจ้า เพื่อเป็นพุทธบูชาสืบทอดพระพุทธศาสนาจนถึง 5,000 ปี และเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับตนเอง โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน

2) การสำรวจกระบวนการสร้างพระแผงไม้ในจังหวัดลำปาง พบว่า มีอายุการสร้างระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22-25 พระแผงไม้ที่คงสภาพรูปแบบทางศิลปกรรมดั้งเดิมยังมีอยู่ แม้ว่าพระพิมพ์ถูกนำออกไปจากแผงไม้ไปเกือบหมดสิ้นแล้วบ้าง ประกอบด้วยไม่มี

การสร้างพระแผงไม้ในช่วงเวลาประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ทำให้เชื่อว่าพระแผงไม้ที่พบนั้นมีลักษณะแบบดั้งเดิม มีความสวยงาม และมีการประดับตกแต่งที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามเอกลักษณ์เฉพาะตัวของช่างในแต่ละท้องถิ่น

3) แนวทางการสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์เป็นการประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับคติการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา ผลของการสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์ยังทำหน้าที่เป็นสื่อศิลปะที่สะท้อนความหมายของหลักธรรมและหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิธรรมและพุทธิปัญญาของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์, พระแผงไม้, พุทธศิลป์, ล้านนา

Abstract

This research is objectives: 1) to study the history and belief in creating the Lanna Buddha Image Board, 2) to study the Buddha Image Board creating procedure in Lampang and 3) to propose the guidelines in Buddha Image Board creating procedure based on Lanna Buddhist Arts. It's methodology is the qualitative research.

The Finding are that: 1) the Buddha Image Board is the Lanna wooden Buddhist arts generally created with the traditional belief in the past Buddhas. On that broad, the 28 Buddha images were placed conveying to them. On the other hand, this work is related to the traditional belief about the Buddhist art creation is for the Buddha worship and prolonging Buddhism 5,000 years continuity. Furthermore, it has done for oneself merit making with the wish for the outflow of good result shall fulfill their desires, i.e., Nibbana.

2) The age of creation Buddha Image Board creating procedure in Lampang was dated during 22-25 Buddhist Centuries. The perfect original arts still exist even though their conditions have deteriorated or some Buddha images have been removed. The significant thing is that since 100 years there has no any the Buddha image broad creation at all. The found original form of the Buddha images broad looks beautiful having a variety of decorations according to the individuality of the local artists.

3) The guideline in it's creation is the process of knowledge about the ideal creation of the Lanna Buddha image. The result of this conveys the meaning of virtues and the Buddhist faith. It has to conserve and continue to the Buddhist virtues and wisdom as well as a further transference the knowledge of it.

Keywords: creation, the Buddha image board, Buddhist arts, Lanna

บทนำ

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในแคว้นล้านนามาอย่างช้านาน และจากแรงศรัทธาในพุทธศาสนาก่อให้เกิดการสร้างสรรคงานศิลปกรรมเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา จนปรากฏเป็นงานพุทธศิลป์ขึ้นมากมายทั้งงานประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และหัตถกรรม อันแสดงถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนล้านนา โดยงานศิลปกรรมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูป สัตตภัณฑ์ ธรรมาสน์ อาสนะ รวมไปถึงส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ภายในวัด งานศิลปะเหล่านี้เชื่อมโยงความเชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวล้านนาในอดีต ภูมิปัญญาด้านงานพุทธศิลป์ได้แฝงไว้ซึ่งคติความเชื่อทางศาสนา การแปลความ และแสดงออกมาเป็นสัญลักษณ์เชิงงานศิลปกรรมได้อย่างโดดเด่น แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน ตลอดจนจริยนิยมและอุดมคติด้านความงาม ความเชื่อ ตลอดจนถึงพิธีกรรมที่ปรากฏออกมาพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน คือ การน้อมนำพุทธศาสนิกชนให้เข้าถึงหลักการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นไปอย่างลึกซึ้ง

งานพุทธศิลป์เครื่องมือที่สำคัญในล้านนาประเภทหนึ่ง คือ พระแผงไม้ งานศิลปกรรมที่พบบนแผงไม้ถือเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น นิยมสร้างตามความเชื่อของอดีตพุทธะตามคัมภีร์ต่างๆ เช่น คัมภีร์พุทธวงศ์ ที่กล่าวถึงอดีตพุทธเจ้า 27 พระองค์ คติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าตามคติพุทธเถรวาทที่เน้นจำนวนอดีตพุทธเจ้าเกี่ยวข้องกับประวัติของพระโคตมพุทธเจ้าหรือการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งเรื่องราวและจำนวนสอดคล้องกับคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท จำนวนที่นับได้ 5 พระองค์ 6 พระองค์ 24 พระองค์ และ 27 พระองค์อันเป็นจำนวนสูงสุดของพระพุทธเจ้าในอดีตที่มีการกล่าวไว้ในคัมภีร์พุทธวงศ์ ส่วนจำนวนนอกจากนี้สื่อความได้ถึงพระพุทธเจ้าจำนวนมากที่นับได้และไม่อาจนับได้ที่อุบัติขึ้นมาแล้วในอดีตและที่จะอุบัติขึ้นในอนาคต (บำเพ็ญ รวิน, 2540 : 201-203)

นอกจากนี้ การสร้างพระแสงไม้ตามความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเชื่อว่าพระแสงไม้เหล่านี้เสมือนเครื่องสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะมีอายุยาวนานถึง 5,000 ปี และเป็นเครื่องหมายให้ผู้ที่นับถือเกิดความเลื่อมใสถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะสูญสิ้นไปก็ตาม (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2518 : 76-77) ทั้งนี้ พระแสงไม้ในล้านนานั้นสามารถพบได้ทั่วไปตามวัดต่าง ๆ ที่มีสภาพสังคมที่เป็นชุมชนการค้าขาย มีการไปมาหาสู่กับชุมชนอื่นจะพบการถวายพระแสงไม้ไว้กับพระศาสนาอยู่บ้าง แต่ลักษณะของพระแสงไม้จะไม่ค่อยมีการประดับตกแต่งลวดลายมากนัก ซึ่งแตกต่างจากพระแสงไม้ที่พบในวัดใหญ่ ๆ ในชุมชนเมือง โดยเฉพาะวัดหลวงที่มีเจ้านายอุปถัมภ์พระแสงไม้จะได้รับการตกแต่งแกะสลักอย่างสวยงาม รวมไปถึงวัสดุที่นำมาใช้ทั้งแผ่นทองคำเปลวและกระจกเงิน จะมีลักษณะพิเศษดังที่พบในจังหวัดลำปาง เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระธาตุเสด็จ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดไหล่หินหลวงแก้วช้างยืน และวัดปงสนุกเหนือ เป็นต้น (ฐาปนกรณ เครือระยา, 2555 : 53)

ปัจจุบันพระแสงไม้ส่วนใหญ่ที่บรรจุพระพิมพ์อยู่ในพระแสงไม้สูญหายแต่ยังคงหลงเหลือที่เป็นหลักฐานอยู่บ้าง บางพื้นที่อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์ ส่วนพระแสงไม้ที่มีการจารึกบางแสงถูกแมลงรบกวนทำให้การศึกษาหรือความรู้เกี่ยวกับพระแสงไม้จึงมีอย่างจำกัด ในอดีตพุทธศาสนิกชนไทยจะไม่นิยมนำพระพิมพ์มาบูชาเป็นเครื่องรางของขลัง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2537 : 17) แต่พระพิมพ์ดินเผาเพิ่งได้รับความนิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ราวพุทธศตวรรษที่ 24 มา นี้ เนื่องจากกระแสการรวบรวมโบราณศิลปวัตถุตามอย่างชาติตะวันตก อีกประการหนึ่งได้มีความเชื่อใหม่เพิ่มเติมเข้ามา คือ สร้างหรือสะสมพระพิมพ์เป็นวัตถุมงคลหรือเครื่องรางของขลังสำหรับเป็นที่พึ่งทางใจในด้านอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2537 : 14) หากพิจารณาในด้านความเชื่อมั่นในชนบประเพณีและยึดมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพิมพ์และรูปแบบที่เคยทำมาแต่ในอดีตดังปรากฏในปัจจุบันที่มีการสร้างพระพิมพ์เป็นเพียงการทำซ้ำรูปแบบ หรืออิงรูปแบบที่มีมาในอดีตโดยเฉพาะพระพิมพ์ที่นิยมกันว่า มีชื่อเสียงทางด้านพุทธคุณเท่านั้น ทำให้พระแสงไม้ที่บรรจุพระพิมพ์เกิดการแปรปรวนบาทในสังคมจากสิ่งที่เกิดจากองค์ความรู้ด้านคติในพระพุทธศาสนาเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ถาวร สู่การเป็นพระเครื่องซึ่งอยู่ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกิดเป็นความนิยมที่เคลือบแฝงด้วยเหตุผลนานัปการ กลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่ซื้อขายกัน เกิดเป็นธุรกิจซื้อขายหรือที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” ท่ามกลางกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แนวคิดวัตถุนิยมทำให้นุชายต้องแสวงหาวัตถุและกลายเป็นผู้บริโภครู้จักอึด และการบริโภคอย่างล้างผลาญ อีกทั้งแนวคิดเรื่องอันตรายจากภูตผีก็ดูไม่สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่ ทำให้คุณค่าและ

ภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในพระแม่ไม้ชาดช่วงไปตามกาลเวลา (บำเพ็ญ ะวิน, 2540 : 210) ทั้ง ๆ ที่งานพุทธศิลป์ได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม ของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งควรจะต้องดำรงอยู่ต่อไปเพื่อเติมเต็มคุณค่าและความสำคัญของท้องถิ่น พร้อมทั้งถ่ายทอดภูมิปัญญา ศรัทธา แก่คนรุ่นถัดไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาพระแม่ไม้ล้านนาจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาในลักษณะของรูปแบบ กระบวนการทางความคิดในการสร้างงานพุทธศิลป์ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถสร้างสรรค์งานพระแม่ไม้ล้านนาให้เกิดความเข้าใจด้านพุทธสัญลักษณ์ แก่งานทางวิชาการได้ครอบคลุมงานพุทธศิลป์มากขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง และนำผลงานไปปรับใช้อย่างเหมาะสม และเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามวิถีพุทธได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อในการสร้างพระแม่ไม้ในล้านนา
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างพระแม่ไม้ในจังหวัดลำปาง
3. เพื่อเสนอแนวทางการสร้างสรรค์พระแม่ไม้เชิงพุทธศิลป์

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย มีขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการต่าง ๆ งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเนื้อหา แนวคิด คติความเชื่อ และการสร้างพระแม่ไม้ในล้านนา นอกจากนี้ยังได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา จำนวน 2 รูป และ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ล้านนาและศิลปินที่สร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนาที่เป็นที่ยอมรับ จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 5 รูป/คน

2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ณ พื้นที่วิจัย (Field Research) และรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัดนั้น ทำการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลพระแม่ไม้ล้านนาของวัดในจังหวัดลำปาง หรือ ถ้ามีความ

จำเป็นจะศึกษาพระแสงไม้ของจังหวัดอื่นๆ ในล้านนาซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ร่วมด้วย โดยในจังหวัดลำปางที่พระแสงไม้มีสภาพสมบูรณ์สามารถศึกษาได้ จำนวน ๗ วัด ได้แก่

- (1) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา
- (2) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระอารามหลวง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง
- (3) วัดพระธาตุเสด็จ ตำบลเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง
- (4) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง
- (5) วัดไหล่หินแก้วช้างยี่น ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา
- (6) วัดป่าต้นกุ่มเมือง ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมืองลำปาง
- (7) วัดอุมลอง ตำบลล้อมแรด อำเภอเถิน

3. การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) เมื่อศึกษาการสร้างพระแสงไม้ที่ได้จากการวิจัยเชิงเอกสารและภาคสนามมาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการออกแบบพระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์ ภายหลังจากออกแบบพระแสงไม้จะได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการสร้างงานพุทธศิลป์ในล้านนาให้ความเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อให้งานพระแสงไม้มีความสมบูรณ์มากที่สุดและนำไปสู่การสร้างพระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์ล้านนา

4. ดำเนินการสร้างพระแสงไม้ต้นแบบตามแนวคิดสัญลักษณ์ในพระพุทธรูปล้านนา โดยมีแนวทางการสร้างพระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์ตามลำดับขั้นตอน คือ การกำหนดแนวความคิด (Conceptual design) เป็นขั้นตอนการกำหนดแนวความคิด (Concept) ในการสร้างในการสร้างพระแสงไม้ การออกแบบร่าง (Sketch design) เป็นกระบวนการสร้างจินตภาพให้มีลักษณะเป็นรูปทรง โดยมีสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับแนวความคิด ขั้นตอนการสร้างพระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์ (Process) โดยมีการบันทึกขั้นตอนในการสร้างงานอย่างละเอียด

5. วิเคราะห์ผลงานด้านทัศนศิลป์ (Visual Arts Analysis) และนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสาร และการแสดงงานพระแสงไม้ต้นแบบ สรุปผลการศึกษาวิจัย และเสนอแนะแนวทางการสร้างพระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์ต่อไป

ผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา คติความเชื่อในการสร้างพระแสงไม้ในล้านนา

พระแสงไม้เป็นงานพุทธศิลป์เครื่องไม้ล้านนาที่นิยมสร้างตามคติความเชื่อในเรื่องของอดีตพุทธเจ้า ดังปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ในพระพุทธรูปศาสนา ถึงแม้ว่าจะมี

ความแตกต่างในเรื่องของจำนวนอดีตพุทธเจ้าแต่จำนวนพระพิมพ์ที่นิยมบรรจุไว้ในพระแผงไม้ที่พบมากที่สุด คือ 28 พระองค์ และมีความเชื่อเกี่ยวกับความปรารถนาของมนุษย์ในการที่จะเข้าสู่พุทธภาวะโดยต้องมีความมุ่งมั่นในการที่จะเป็นพระพุทธเจ้าและต้องใช้เวลาในการศึกษาและปฏิบัติเป็นระยะเวลาอันยาวนานจึงจะได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า นอกจากนี้คติความเชื่อในการสร้างพระแผงไม้ยังเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องอายุของพระพุทธศาสนา 5,000 ปี จึงได้พากันสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อเป็นพุทธบูชาสืบทอดพระพุทธศาสนาจนถึง 5,000 ปี และเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับตนเอง โดยหวังว่าอานิสงส์นั้นจะช่วยให้ผู้สร้างสมประสงค์ตามที่ปรารถนาได้ เป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน และหากบุญยังไม่สมบูรณ์ก็จะให้เกิดและได้มรรคผลในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ดังปรากฏในคำจารึก เช่น ขอให้พ้นจากอบาย ขอให้ได้เกิดในยุคพระศรีอริยเมตตไตรย ขอให้ได้เป็นพระพุทธเจ้า และ ขอให้ได้นิพพาน ชาวล้านนารู้จักพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ องค์แรก คือ ตัณห์ทรง องค์ที่ 2 คือ เมธังกร... องค์ที่ 25 คือ กกุสันธะ และองค์ที่ 28 คือพระพุทธเจ้านามว่า “พระพุทธโคตมะ” ในอดีตบางครั้งประชาชนจะสร้างพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ 28 พระองค์ แล้วนำไปวางเรียงแถวบนแผ่นไม้ทาสี ดูเหมือนซุ้มหรือหลังคาโค้ง ซึ่งชาวไทยยวนเรียกว่า พระแผง

พระแผงไม้นับว่าเป็นผลงานศิลปะแห่งภูมิปัญญาชาวล้านนาอย่างหนึ่งที่มีการตกผลึกทางความคิดและได้รับการถ่ายทอดออกมาภายใต้คติความเชื่อที่ผสมผสานของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และแสดงออกมาเป็นสัญลักษณ์เชิงศิลปกรรมได้อย่างโดดเด่น ลักษณะพระแผงไม้ที่พบในล้านนามีตัวโครงสร้างหลักเป็นแผ่นไม้แกะสลักเป็นซุ้มปราสาท มีการแกะสลักและการประดับตกแต่งลวดลายอย่างวิจิตรบรรจง พระแผงไม้แต่ละหลังมีความหลากหลายในการสร้างแล้วแต่จินตนาการของช่าง แต่มีรูปแบบคล้ายคลึงกัน พระพิมพ์ที่นำมาบรรจุในแผงไม้ส่วนมากเป็นพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย เป็นปางที่มีความสำคัญยิ่งกว่าปางอื่น ๆ เพราะแสดงถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น จึงถือเป็นคติมาแต่โบราณที่นิยมสร้างพระปางนี้เป็นพระประธานตามวัดต่าง ๆ ทั่วไป ลักษณะรูปแบบของพระแผงไม้ถือเป็นการจำลองย่อส่วนรูปเรือนปราสาททำซุ้มที่เป็นช่องเว้าประกอบด้วยเสาและซุ้ม (ซุ้ม คือ สัญลักษณ์ของหลังคา หากมีเสาคู่ตั้งขึ้นเพื่อรับซุ้มนั้นก็มีความหมายว่า คือรูปจำลองของเรือน) ในลักษณะการแบ่งครึ่งไว้ในพื้นที่สมมุติตามกรอบแนวคิดของไตรภูมิคติ เป็นการออกแบบเชิงสัญลักษณ์ในทำนองเดียวกันกับเรือนแก้วหรือปราสาทไว้ประดิษฐานพระพุทธรูปหรือสิ่งเคารพบูชาโดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของพระติมากรรมที่อยู่ภายในพระพุทธรูปในแผงไม้จึงเสมือนประดิษฐานอยู่ในปราสาทที่เป็นสัญลักษณ์ด้วย คงไว้ซึ่งคติความเชื่อเรื่องปราสาทซึ่งแสดงความเป็นฐานันดรสูงของสถานที่และสิ่งทีประดิษฐานอยู่

ภายใน แนวคิดในการสร้างนั้นมีรูปแบบเดียวกันกับเจดีย์ทรงปราสาทล้านนาที่มีเรือนธาตุ และมีจระนำประดิษฐานพระพุทธรูป เจดีย์รูปทรงนี้เชื่อว่าพัฒนาการมาจากเจดีย์ทรงศิขรของอินเดีย ในช่วงต้นของวัฒนธรรมล้านนานิยมสร้างเจดีย์ทรงปราสาทที่มีการซ้อนชั้นมีซุ้มประดิษฐานโดยรอบทุกชั้น เช่น เจดีย์เหลี่ยมที่วัดจามเทวี และเจดีย์เหลี่ยมที่วัดพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน เป็นต้น ต่อมาจึงพัฒนาการเป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่มีเรือนธาตุและมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปภายในชั้นเดียว และมีส่วนยอดทำเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดเล็กซ้อนชั้นขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์ทรงปราสาทล้านนา ลักษณะรูปแบบนี้รวมไปถึงกุฏิหรือโคงที่เป็นอาคารทรงปราสาทด้วย

ภาพที่ 1 พระแผงไม้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2561

2) กระบวนการสร้างพระแผงไม้ในจังหวัดลำปาง

จากการศึกษาและสำรวจพระแผงไม้ในจังหวัดลำปางจำนวน 7 วัด ได้แก่ (1) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา (2) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม พระอารามหลวง ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (3) วัดพระธาตุเสด็จ ตำบลเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง (4) วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (5) วัดไหล่หิน แก้วช้างยืน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา (6) วัดป่าต้นกุ่มเมือง ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมืองลำปาง (7) วัดอุมลอง ตำบลล้อมแรด อำเภอเถิน พบว่ามีพระแผงไม้ที่สามารถศึกษารูปแบบทางศิลปกรรม จำนวน 53 หลัง พระแผงไม้เหล่านี้มีอายุการสร้างระหว่างพุทธศตวรรษที่

22-25 ที่คงสภาพรูปแบบทางศิลปกรรมดั้งเดิมยังมีอยู่ แม้จะมีสภาพที่ทรุดโทรมไปบ้าง พระพิมพ์ถูกนำออกไปจากแผงไม้ไปเกือบหมดสิ้นแล้วบ้าง ประกอบด้วยไม่มีการสร้างพระแผงไม้ในช่วงเวลาประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ทำให้เชื่อว่าพระแผงไม้ที่พบนั้นมีลักษณะแบบดั้งเดิมและได้รับการเก็บรักษาไว้ในวัดเพื่อการอนุรักษ์ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา จากการสอบถามผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลรักษางานพุทธศิลป์ในวัดต่าง ๆ ไม่มีใครเคยเห็นการสร้างพระแผงไม้มีเพียงการเล่าสืบต่อกันมาว่ามีการสร้างพระแผงไม้ในโอกาสใดเท่านั้น จากการสำรวจพบได้ว่าพระแผงไม้ที่พบในจังหวัดลำปางนั้นมีความสวยงามและมีการประดับตกแต่งที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามเอกลักษณ์เฉพาะตัวของช่างในแต่ละท้องถิ่น แต่เมื่อพิจารณาตามลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรม สามารถจำแนกรูปแบบของพระแผงไม้ได้ 4 ลักษณะ ดังนี้ (1) พระแผงไม้ยอดปราสาท (2) พระแผงไม้ขุ่มวงโค้ง (3) พระแผงไม้สามเหลี่ยมแนบ และ (4) พระแผงไม้ทรงใบเสมา ในเรื่องของขนาดพบว่ามีทั้งขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ งานลวดลายแกะสลักพระแผงไม้แต่ละชิ้นไม่เหมือนกัน ไม่มีแบบลายที่แน่นอน เป็นการออกลายตามอิสระ มีเพียงความรู้สึกหรืออารมณ์ของลายเท่านั้นที่เหมือนกัน การสลักนั้นมีทั้งแบบเรียบง่ายและแบบวิจิตรสวยงามแล้วแต่จินตนาการของช่างผู้สร้างงานพระแผงไม้ ไม้ที่นิยมนำมาใช้มากที่สุดได้แก่ ไม้สัก วัสดุอื่น ๆ ได้แก่ รัก ชาด ทองคำเปลว กระเจ๊กเงิน แก้วสีต่าง ๆ โดยนำมาประดับตกแต่ง ทำให้งานมีความสวยงามและเด่นขึ้น ในอดีตสีที่ได้จากธรรมชาติมีเพียงไม่กี่สี ซึ่งสีแต่สีนั้น ได้แก่ สีดำ ได้มาจากสีของยางรัก สีแดง ได้มาจากชาดหรือหางผสมกับยางรัก สีทอง ได้มาจากสีของทองคำเปลว

ขั้นตอนและเทคนิคในการสร้างพระแผงไม้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การสร้างแผงไม้และการสร้างพระพิมพ์ การสร้างแผงไม้ใช้เทคนิคการแกะสลัก เป็นการใช้เครื่องมือของมีคมแกะให้เป็นร่องเป็นลายตามรูปร่างลวดลายที่กำหนด การสลักตกแต่งให้มีความงดงามใช้ลวดลายแตกต่างกันไปตามจินตนาการและการรับรู้ของช่างแต่ละคนในสมัยนั้น ทำให้รูปแบบของพระแผงไม้แต่ละหลังมีความสวยงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ส่วนขั้นตอนสุดท้ายคือการประดับตกแต่ง ส่วนใหญ่จะทาพื้นผิวด้วยยางรักให้ทั่วทั้งแผงไม้ แล้วจึงผสมชาดทาในส่วนที่ต้องการให้เป็นสีแดง หรือจะเขียนลายเพิ่มเติมเลย จากนั้นจึงประดับตกแต่งด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น งานลายคำหรือปิดทองล่องชาด งานปั้นปูน งานปั้นรักกระแหะ และการประดับตกแต่งด้วยแก้วเงินสีต่าง ๆ ส่วนการสร้างพระพิมพ์สำรวจพบว่า มีการสร้างพระพิมพ์ด้วยวัสดุเช่น พระพิมพ์ดินเผา พระผง พระเนื้อตะกั่ว และ เนื้อชินนอกจากนี้ พบว่าพระที่นำมาประดิษฐานที่แผงไม้คือ พระคุณลาย ทำจากตะกั่วหรือโลหะที่มีค่าเช่น แผ่นเงิน ดุนทอง เป็นรูปพระแบบต่าง ๆ พระพิมพ์ที่นิยมสร้างหรือที่พบมากที่สุด คือ พระพิมพ์ขุ่มขุนตาล เป็น

รูปพระพุทธรูปประทับนั่งในซุ้มเรือนแก้วตามแบบศิลปะเชียงแสน ซึ่งเป็นแบบที่นิยมสร้างขึ้นมาใช้ตกแต่งศาสนสถานต่าง ๆ รวมถึงงานพุทธศิลป์ในพระพุทธรูปศาสนา

ภาพที่ 2 พระแผงไม้วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2561

3) แนวทางการสร้างสรรค์พระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์ล้านนา

การสร้างสรรค์พระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์เป็นการประมวลความรู้เกี่ยวกับคติหรือแนวคิดการสร้างงานพุทธศิลป์จากการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา โดยเฉพาะในจังหวัดลำปาง เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิธีคิดอันเป็นการสะท้อนคุณค่าและความหมาย สะท้อนแนวคิดเชิงสัญลักษณ์อันเป็นอัตลักษณ์งานพุทธศิลป์ของชาวพุทธในล้านนา โดยนำเสนอเป็นแนวทางการสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์ตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.1) การกำหนดแนวความคิด (Conceptual design) เป็นขั้นตอนการกำหนดแนวความคิด (Concept) ในการสร้างในการสร้างพระแผงไม้

3.2) การออกแบบร่าง (Sketch design) เป็นกระบวนการสร้างจินตภาพให้มีลักษณะเป็นรูปทรง โดยมีสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับแนวความคิด

3.3) ขั้นตอนการสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์ (Process)

3.4) การวิเคราะห์ผลงานด้านทัศนศิลป์ (Visual Arts Analysis)

(1) แนวความคิดในการสร้างพระแผงไม้ (Conceptual design)

การดำเนินการสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์มีแนวความคิด (Concept) คือ การสร้างพระพุทธรูปเป็นการค้าชูพระศาสนาให้มีอายุยืนยาวถึง 5,000 พระวัสสา และกุศลที่ได้นั้นจะส่งผลให้ได้เกิดเป็นมนุษย์ในโลก สวรรค์ และสุดท้ายจะได้พบพระนิพพาน หรือการได้เกิดในยุคของพระศรีอาริย์เมตไตรย คติความเชื่อนี้ทำให้พุทธศาสนิกชนในอดีตของล้านนานิยมที่จะสร้างพระพุทธรูปเพื่อถวายเป็นทานสืบต่อกันมาโดยมีการนำพระพิมพ์มาบรรจุในแผงไม้ จำนวน 28 องค์เพื่อสื่อถึงอดีตพุทธเจ้า การสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์จึงเป็นสื่อสร้างสำนึกและความศรัทธาในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนนานต่อไปจนถึง 5,000 ปี ส่วนแนวคิดของรูปแบบพระแผงไม้นั้นมีรูปแบบเดียวกันกับเจดีย์ทรงปราสาทล้านนาที่มีเรือนธาตุและมีจระนำประดิษฐานพระพุทธรูป

(2) การออกแบบร่าง (Sketch design)

เมื่อดำเนินการสร้างภาพร่างพระแผงไม้ที่จะนำมาใช้เป็นต้นแบบในการสร้างแล้ว จึงนำภาพร่างไปปรึกษา ผศ.บุญรัตน์ ณ วิชัย อาจารย์สาขาออกแบบเครื่องเรือน คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาเชียงใหม่ เพื่อนำคำแนะนำและข้อเสนอแนะมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาารูปแบบพระแผงไม้ จนได้ภาพร่างที่มีความสมบูรณ์เพื่อนำไปเป็นต้นแบบสำหรับการสร้างพระแผงไม้ในขั้นตอนต่อไป พระแผงไม้ที่ออกแบบและสร้างสรรค์ขึ้นมานี้ แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) ส่วนฐาน เป็นฐานเชิงสามชั้นรองรับฐานบัวคว่ำ 2) ส่วนเรือนเป็นรูปทรงระฆังคว่ำ บรรจุพระพิมพ์ปางมารวิชัย จำนวน 28 องค์ และ 3) ส่วนยอด ทำเป็นซุ้มเหนือส่วนเรือน ยอดปลายลูกแก้ว 3 ชั้น และยอดดอกบัวตูม ในการสร้างพระแผงไม้นี้ได้ถ่ายทอดความหมายแนวคิดพุทธสัญลักษณ์ตามองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของพระแผงไม้ เพื่อให้เป็นเครื่องหมายแสดงถึงการตรัสรู้ของอดีตพระพุทธเจ้า และการเสด็จมาถึงของพระอนาคตพุทธเจ้า โดยมีรายละเอียดเรียงตามลำดับ ดังนี้

ฐานเชิงสามชั้น หมายถึง พระพุทธเจ้าหลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธองค์ทรงประทับเหนือโลก เหนือโลกียะ เหนือกิเลสตัณหาทั้งปวง ตกแต่งด้วยสีทองและประดับลายดอกไม้ที่แสดงถึง โลกของกิเลส โลกของวัตถุ ความร่ำรวย ทรัพย์สิน เงินทอง ความมั่งคั่ง เป็นกิเลสที่ครอบงำชาวโลกทำให้จิตใจเร่าร้อนเศร้าหมองและมีความทุกข์ แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้

ฐานบัวคว่ำ หมายถึง เก้าของดอกบัวอันเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่าเป็นดอกไม้ที่ลอยอยู่ในน้ำ มีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ และแสดงถึงการรองรับบุคคลที่มีความประเสริฐมีปัญญา ตกแต่งกาบล่างรูปดอกบัว เป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้ธรรมและพระนิพพาน

เรือนที่บรรจุพระพิมพ์ แสดงถึง ที่ประทับของอดีตพระพุทธเจ้าจำนวน 28 พระองค์

ซุ้มเหนือส่วนเรือน หมายถึง เรือนแก้วที่ประทับของพระศรีอริยเมตไตรย ผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคต และให้ช่องว่างของซุ้มเป็นสัญลักษณ์แทนพระศรีอริยเมตไตรย พระพุทธเจ้าในอนาคตกาล

ยอดปลายลูกแก้ว 3 ชั้นและยอดดอกบัวตูม หมายถึง โลกุตตรภูมิ จนเมื่อละกิเลสทุกชนิดได้หมดจนสิ้นเชิง จะถึงภาวะที่เรียกว่านิพพาน อันเป็นจุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนา

พระพิมพ์ปางมารวิชัยประทับนั่งบนดอกบัวใต้ต้นโพธิ์ หมายถึง ความมีชัยชนะเหนือมาร ซึ่งมารคือกิเลส แสดงถึงพระพุทธเจ้าผู้อยู่เหนือโลก อยู่เหนือกิเลสทั้งปวง ไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีกแล้ว และการประทับนั่งบนดอกบัวนั้นแสดงถึงผู้ถึงพร้อมด้วยการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงนั่งประทับใต้ต้นโพธิ์จนกระทั่งพระองค์ได้ตรัสรู้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ คือ อริยสัจ 4 อันประกอบไปด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

ด้านหลังของพระแผง ติดลายหม้อปฐมนกขี้ผึ้ง แสดงถึง สัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ และเชื่อว่าจะช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของประสพผลสำเร็จในทุกสิ่งปรารถนา ดังปรากฏในเนื้อหาตำราการสร้างงานพุทธศิลป์ต่าง ๆ ว่า จะได้นุญกุลตามที่ตนเองปรารถนาจากการสร้างถวายในพระพุทธศาสนาตามระยะเวลาต่าง ๆ

(3) กระบวนการสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์ (process)

เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาประวัติความเป็นมา ความเชื่อในการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา และกระบวนการสร้างพระแผงไม้ในจังหวัดลำปาง มาเป็นแนวทางในการสร้างพระแผงไม้โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดพระแผงไม้ที่เป็นต้นแบบใหม่ รวมถึงเทคนิคและวิธีการสร้างโดยนำความรู้จากอดีตมาผสมผสานกับความรู้ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดผลงานที่มีคุณค่าและแสดงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้านเทคนิควิธีการศิลปพื้นถิ่นต่าง ๆ มีวิธีการสร้างงานศิลปะที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันออกไป เช่น การใช้สีที่ทำจากดิน หิน หรือจากพืช ในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ดังเช่น การสร้างงานพุทธศิลป์ในอดีตที่ใช้วัสดุอุปกรณ์และเทคนิควิธีการตามวัตถุดิบที่หาได้ในช่วงเวลานั้น ๆ การสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์นี้ก็เช่นเดียวกัน ได้มีการปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีการและมีการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่แตกต่างจากในอดีตอยู่บ้าง ดังนี้

การสร้างตัวแฉ่งไม้ ใช้ไม้สักแผ่นใหญ่ แกะสลักพระแฉ่งไม้โดยการใช้เครื่องมือของมีคมแกะให้เป็นร่องเป็นลายตามรูปร่างลวดลายที่กำหนด การเข้าไม้ต่อเดือยยึดติดกันจากอดีตอาจปรับมาใช้ในการตอกตะปูเพื่อการยึดติดที่มั่นคงขึ้น

การประดับตกแต่ง ในอดีตจะทาพื้นผิวด้วยยางรักให้ทั่วทั้งแฉ่งไม้เพื่อช่วยรักษาเนื้อไม้ให้มีความคงทนไม่ผุพังง่าย และเพื่อป้องกันการกัดแทะของหนู เมื่อทาแล้วทิ้งไว้ให้แห้ง ชัดผิวอีกครั้งก่อนทารักครั้งที่สอง แล้วจึงผสมชาดทาในส่วนที่ต้องการให้เป็นสีแดง หรือจะเขียนลายเพิ่มเติมเลย จากนั้นจึงประดับตกแต่งด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น งานลายคำหรือปิดทองล่องชาด งานปั้นปูน การประดับตกแต่งด้วยแก้วเงินสีต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์งานนี้จะใช้สีน้ำอะคริลิกแทนยางรักที่จัดหาและเตรียมได้ยาก และใช้สีสเปรย์อะคริลิกสีทองแทนการปิดลายคำด้วยทองคำเปลว แต่ทองคำเปลวยังใช้อยู่ในส่วนที่ต้องการจะเน้นให้เด่นชัด และเคลือบเงาด้วยน้ำยาเคลือบเงาที่มีคุณสมบัติให้ความเงางามและรักษาพื้นผิวได้ดีอีกชั้นหนึ่ง

ส่วนพระพิมพ์นั้น เป็นการสร้างพระเนื้อผง ซึ่งถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีในศาสตร์และศิลปะการปั้นปูน ซึ่งมีส่วนผสมของปูนเป็นหลักสำคัญ ประสานรวมกับยางไม้ กาวหนัง น้ำอ้อย น้ำผึ้ง หรือขี้ผึ้งอย่างดีในการทำพระพิมพ์ในครั้งนี้จะใช้สูตรของผู้วิจัยที่ทำการทดลองและอัดส่วนผสมเป็นองค์พระได้ตรงรูปแบบและคงทน ส่วนผสมประกอบด้วย ผงหินปูน ผงซิเมนต์ขาว กาวลาเท็กซ์ น้ำมันตงอ้ว น้ำเปล่า ดินสอพอง กลัวย่น้ำว่า โดยมีวิธีการดังนี้ ผสมผงหิน ซิเมนต์ขาว ลงในครกตำ คนให้เข้ากัน แล้วใส่น้ำที่ผสมกาวลาเท็กซ์ที่ละน้อย ตามด้วยน้ำมันตงอ้ว จากนั้นใส่กลัวย่น้ำว่าลงไป ลงมือตำส่วนผสมต่าง ๆ นานประมาณ 20-30 นาที นำไปอัดในพิมพ์พระที่เตรียมไว้แล้ว เมื่อองค์พระแข็งตัวดี ทำการรองพื้นด้วยสีสเปรย์อะคริลิกสีแดง หลังจากนั้นพ่นด้วยสเปรย์อะคริลิกสีทองที่องค์พระ เตรียมนำพระพิมพ์ไปบรรจุที่แฉ่งไม้ การติดตั้งองค์พระกับแฉ่งไม้ประดับมีเทคนิควิธีหลายแบบไม่ว่าจะเจาะเนื้อไม้ขนาดเท่าองค์พระแล้วนำองค์พระอัดติดลงไปในช่วงที่เจาะไว้และยึดติดด้วยยางรักหรือยางไม้ หรือใช้ตะปูตอกติดยึดองค์พระกับแฉ่งไม้ หรือใช้ยางรัก ยางไม้แปะยึดติดกับแฉ่งไม้และอื่น ๆ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้กาวชนิดพิเศษซึ่งเป็นวัสดุสมัยใหม่ช่วยในการประกอบยึดติด เพื่อให้เกิดความสะดวกในการประกอบยึดและสะดวกในการปรับแต่งในภายหลังอีกทั้งยังมีความคงทนในการประสานยึดติดได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 3 พระแผงไม้เซิงพุทธศิลป์ล้านนา ขนาดกว้าง ๙๕ เซนติเมตร สูง ๑๖๐ เซนติเมตร
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

(4) การวิเคราะห์ผลงานด้านทัศนศิลป์ (Visual Arts Analysis)

การเห็นคุณค่าของศิลปะต้องเข้าใจองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ โครงสร้างของวัตถุที่มองเห็นได้หรือรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เรียกว่า รูปทรง (Form) หรือ องค์ประกอบด้านรูปธรรม และการแสดงออกอันเป็นผลที่เกิดจากโครงสร้างทางวัตถุนั้น เรียกว่า เนื้อหา (Content) หรือองค์ประกอบทางนามธรรม (ชูลูด นิ่มเสมอ, 2542 : 30) เพื่อให้งานออกมามีความสมบูรณ์จึงต้องใช้เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธา และเคารพกราบไหว้ทั้งมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ซึ่งการสร้างพระแผงไม้เซิงพุทธศิลป์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ผลงาน พบว่า งานพระแผงไม้เซิงพุทธศิลป์นี้เป็นศิลปะที่สามารถสื่อความงามและความรู้สึกด้วยการจัดองค์ประกอบศิลป์ตามหลักทฤษฎีทางศิลปะในเรื่องของเส้น รูปร่างและมิติความตื้นลึกของรูปทรง ส่วนสี สีสันที่วาง พระแผงไม้เซิงนี้มีลักษณะโครงสร้างแบบสามเหลี่ยม มีทิศทางของรูปทรงในแนวตั้งที่ผสมผสานกัน การประสานกันของลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายดอกบัว กลีบบัว ยอดบัวตูม มีความกลมกลืนซึ่งสร้างเอกภาพโดยรวมของภาพทั้งหมด ทำให้เกิดเรื่องราวความคิดที่แสดงออกตามลักษณะองค์ประกอบศิลป์ คือ อดีตพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรและตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว และกาลต่อไปภายหน้าจะ

มีพระพุทธรูปเจ้าบังเกิดขึ้นในโลกนี้ คือ พระศรีอาริย์เมตไตรย พระแสงไม้แสดงถึงความสัมพันธ์กันของรูปทรงและแสดงให้เห็นถึงเนื้อหาเรื่องราวที่ต้องการแสดงอย่างชัดเจน เนื้อหาของพระแสงไม้นั้นสอดคล้องกับแนวความคิดพระอริยพุทธเจ้าและแนวคิดพระอนาคตพุทธเจ้าและนำมาสร้างสรรค์ใหม่ด้วยกรรมวิธีการสร้างด้วยภูมิปัญญาของช่างล้านนาในสมัยโบราณ อันแสดงออกถึงศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาที่สะท้อนแนวความคิดคติด้านพระพุทธรูปศาสนาให้ผู้พบเห็นเกิดความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการสื่อสารได้

อภิปรายผล

พุทธศิลป์ที่รับใช้พระพุทธรูปศาสนาเรียกว่า “พุทธศิลป์” งานพุทธศิลป์ในอดีตมีคุณค่าด้านรูปแบบและคุณค่าด้านเนื้อหาเรื่องราว ในยุคที่พระพุทธรูปศาสนาเจริญรุ่งเรืองในการศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบเรื่องราวความคิดของผู้สร้างและได้รับรู้ถึงความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมของคุณค่าด้านพุทธศิลป์ของล้านนาในยุคสมัยนั้น ตลอดจนการเลือกสรรวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระแสงไม้ในอดีตที่ผ่านช่วงเวลาระยะหนึ่ง ถึงแม้จะทรุดโทรมไม่สมบูรณ์ไปบ้าง แต่ก็หลงเหลือพอที่จะศึกษาและเข้าใจรูปแบบของพุทธศิลป์ในยุคนั้นเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานในปัจจุบันเพื่อสืบทอดและสืบทอดความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาของผู้คนในอดีต อีกทั้งเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของงานศิลปะที่รับใช้พระพุทธรูปศาสนาอันเป็นจุดเด่นของศิลปะไทย ถึงแม้โลกจะก้าวหน้าไปเท่าใดแต่งานพุทธศิลป์ก็ยังคงมีรากฐานมาจากพระพุทธรูปศาสนาตลอดมา พระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์จึงมีส่วนความสำคัญเกี่ยวกับสาเหตุของการสร้าง คือ เพื่อเป็นการเชิดชูพระพุทธรูปศาสนา เป็นสื่อประกอบคำสอนทางพระพุทธรูปศาสนา เป็นเครื่องช่วยกล่อมเกลาคิดใจของผู้ชมให้ผ่องใส ดังนั้น พระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาในสังคมไทย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พูนชัย ปันนียะ (2559: บทคัดย่อ) อธิบายว่า คุณค่าของพุทธศิลป์ล้านนา คือ ศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์และการแสดงอารมณ์ความรู้สึกความชื่นชมในความงามภายในใจของมนุษย์ ศิลปะทางศาสนาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์หลายประการ เช่น ประโยชน์ในการใช้สอย สร้างความเพลิดเพลินทางจิตใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความเชื่อถือในศาสนา พุทธศิลป์จึงมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมจริยธรรม นอกจากนี้ ยังมีคุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่คุณค่าทางเศรษฐกิจ ดังน่านาอารยประเทศที่มีมรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมไทยได้พัฒนาการจากแนวคิดทางด้านพุทธธรรมและพระพุทธรูปศาสนาที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย

แนวความคิดของการสร้างพระแสงไม้คือ ในดินแดนล้านนามีคติความเชื่อว่าการสร้างงานศิลปกรรมเช่น พระพุทธรูป เป็นการค้าชูพระศาสนาให้มีอายุยืนยาวถึง 5,000 พระวัสสา และกุศลที่ได้นั้นจะส่งผลให้เกิดเป็นมนุษย์ในโลก สวรรค์ และสุดท้ายจะได้พบพระนิพพาน หรือการได้เกิดในยุคของพระศรีอาริยมุตไตรย คติความเชื่อนี้ทำให้พุทธศาสนิกชนในอดีตของล้านนานิยมที่จะสร้างพระพุทธรูปเพื่อถวายเป็นทานสืบต่อกันมา โดยมีการนำพระพิมพ์มาบรรจุในแสงไม้ จำนวน 28 องค์เพื่อสื่อถึงอดีตพุทธเจ้า เนื้อหาของพระแสงไม้จึงต้องสอดคล้องกับแนวความคิดพระอดีตพุทธเจ้าและแนวคิดพระอนาคตพุทธเจ้า นำมาสร้างสรรคใหม่ด้วยกรรมวิธีการสร้างด้วยภูมิปัญญาของช่างล้านนาในสมัยโบราณ อันแสดงออกถึงศรัทธาในพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉลองเดช ภูพานุมต (2559: บทคัดย่อ) อธิบายว่า คติเรื่องพระอดีตพุทธเจ้า คือ แนวคิดหลักที่ใช้เป็นปทัสฐานในการสร้างงานพุทธศิลป์นับแต่อดีต โดยชี้ให้เห็นว่าพระธรรมเป็นอภาลิโก ดำรงคงอยู่อย่างไม่จำกัดกาลเวลา บุคคลผู้มีปัญญาทุกยุคทุกสมัยสามารถค้นพบได้ด้วยตนเอง อีกทั้งการระลึกถึงพระอดีตพุทธเจ้ายังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา คติความเชื่อเรื่องพระอดีตพุทธเจ้าซึ่งมีที่มาจากพุทธศาสนาแบบเถรวาท มีเนื้อหาปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมพุทธศาสนาในท้องถิ่น เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา ตำนานพระเจ้าสิบโลก ด้วยการสื่อความหมายถึงจำนวนพระอดีตพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ 24 พระองค์ 27 พระองค์ และพระอดีตพุทธเจ้าจำนวนมากจนไม่อาจนับได้ อันมีความเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับพระพุทธรูปองค์ปัจจุบัน โดยสะท้อนความหมายผ่านรูปทรงสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์แขนงต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรมภายในพุทธสถานล้านนาอย่างเป็นองค์รวม

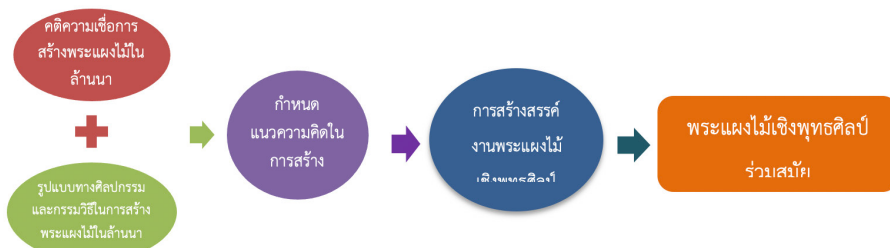
การนำคติอดีตพุทธเจ้าให้มีความหมายต่อสังคมและมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน โดยการสื่อสารผ่านงานพุทธศิลป์นั้นจะทำให้อุดมคติที่ดงามทางคุณธรรมจริยธรรมซึมซับมาสู่ผู้คนในสังคมหมู่มากได้เป็นอย่างดี โดยการฟื้นฟูอันเป็นการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม คติอดีตพุทธเจ้าที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ที่เกิดจากแรงบันดาลใจทางศาสนา เช่น ตำนาน จิตรกรรมฝาผนัง และผ้าพระบฏ รอยพระพุทธรูป รวมถึงพระแสงไม้ รวมถึงประเพณีนมัสการพระพุทธรูปของพุทธเจ้าที่อุบัติร่วมกับพระโคตมพุทธเจ้าในภพที่ป็นนี้ที่ยังคงมีประเพณีนี้อยู่ในบางแห่งสะท้อนให้เห็นคติความเชื่ออดีตพุทธเจ้า สอดคล้องกับการศึกษาของ ชลดา โกพิตดา, (2556: 79-80) ที่เห็นว่า คติการบำเพ็ญบารมีในคัมภีร์

เถรวาทและบทบาทที่มีต่อสังคมไทยในการส่งเสริมและส่งเสริมความคิดในสังคมตามคติพุทธศาสนาที่แฝงอยู่คติของการบำเพ็ญบารมีและการประพฤติชอบ กระทำบุญกุศล เพื่อกุศลผลบุญที่นำไปสู่นิพพาน และความศรัทธาในพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่ปกป้องคุ้มครองผู้คนและบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันแม้ยังคงปรากฏศาสนวัตถุและจารีตประเพณีนั้นอยู่บ้าง แต่เรื่องราวของอดีตพุทธเจ้า เช่น พระแสงไม้ หรืองานพุทธศิลป์อื่น ๆ เช่น ภาพจิตรกรรมอดีตพระพุทธเจ้า รอยพระพุทธบาทสี่รอย รวมถึงประเพณีบูชารอยพระพุทธบาทเช่นที่ผ่านมานี้ไม่เป็นที่รับรู้มากนัก ควรมีการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของพุทธปัญญาของคนท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่นโดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

ความสำคัญในเรื่องกระบวนการทำงานสร้างสรรค์พระแสงไม้ที่มีพัฒนาการ คือ วัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการสร้างพระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์ ใช้สีอะคริลิกเป็นหลัก แทนการใช้ยางรักและหางเหมือนในอดีต ส่วนการประดับพระพิมพ์ด้วยการติดกาวชนิดพิเศษแทนการใช้ยางรักหรือตะปู ซึ่งทั้งหมดนี้ได้พัฒนาตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เกิดการผสมผสานกันทั้งด้านรูปแบบ เทคนิควิธีการใหม่ ๆ ในการสร้างสรรค์งานเกิดความงามทางรูปทรงที่สัมผัสได้จากรูปร่างลักษณะที่ก่อให้เกิดองค์ประกอบของพระแสงไม้ และถึงแม้ว่างานพระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์นี้จะเข้าไปในลักษณะของงานพุทธศิลป์ร่วมสมัย (Contemporary art) แต่พระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์นั้นยังคงเนื้อหาคติหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในลักษณะของการประยุกต์เชิงสร้างสรรค์ โดยพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่งในโลกปัจจุบัน สอดคล้องกับการศึกษาของ สุวิภา จำปาวัลย์ และ ชัยชนะ ปิ่นเงิน, (2551 : 187-190) ที่พบว่า แนวคิดหลังสมัยใหม่มีพลังในการช่วยประยุกต์ใช้ธรรมะให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนไปของสังคม ทำให้พุทธศิลป์ในยุคต่าง ๆ ต้องกำกับด้วยการช่วยตีความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกและความดื่มด่ำในพุทธศิลป์ (Buddhist Art Appreciation) ซึ่งจะช่วยให้ผู้คนเริ่มต้นสนใจค้นหาธรรมะที่ซ่อนอยู่ภายใน นอกจากนี้ ยังช่วยทำนุบำรุงผลงานพุทธศิลป์ให้คงอยู่ตลอดไป เพื่อรับใช้งานด้านการสอนพุทธจริยธรรมให้กับคนในสังคม ดังนั้น รูปแบบพุทธศิลป์และการประยุกต์ใช้ควรต้องมีความหลากหลาย เพื่อจุดประกายให้คนหันมาตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรมที่องค์สัมมาสัมพุทธ

เจ้าได้ทรงสอนไว้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี (2556: 113) ที่มีการสังเคราะห์ความรู้ที่ได้รับจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการสร้างงานพุทธศิลป์ของช่างในสมัยโบราณนำมาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาการสร้างงานพุทธศิลป์ในอดีต นำไปสู่การสร้างสรรคงานทัศนศิลป์ที่สะท้อนถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาอันเป็นแก่นของวัฒนธรรม ตลอดจนให้เป็นสื่อสร้างสำนึกและความศรัทธาในการสืบทอดประเพณีการสร้างงานพุทธศิลป์ อันจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้แนวทางการสร้างสรรค์พระแม่ไม้อิงพุทธศิลป์

แนวทางการสร้างสรรค์พระแม่ไม้อิงพุทธศิลป์ เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างพระแม่ไม้อันล้านนา โดยทำการศึกษาทั้งประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อ และการสร้างพระแม่ไม้อันล้านนา การสำรวจพระแม่ไม้อันจังหวัดลำปาง และศึกษารูปแบบทางศิลปกรรม รวมทั้งกรรมวิธีการสร้างพระแม่ไม้อันจังหวัดลำปาง นำมาเป็นแรงบันดาลใจ และกำหนดแนวความคิดในการสร้างพระแม่ไม้อิงพุทธศิลป์ เป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาในการสร้างพระแม่ไม้อันในอดีต นำไปสู่การสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ ในขั้นตอนการสร้างได้มีการร่างแบบเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญด้านงานเครื่องไม้ล้านนาพิจารณาถึงความงามและความหมายในการสร้าง เพื่อนำเสนอผลงานอย่างเป็นระบบ และมีการวิเคราะห์ผลงานด้านทัศนศิลป์เพื่อให้งานมีความสมบูรณ์มากที่สุด การสร้างพระแม่ไม้อิงพุทธศิลป์ในล้านนานี้ นับเป็นการสังเคราะห์ความรู้จากการศึกษาวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์และสืบทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาในการสร้างงานพุทธศิลป์ในล้านนา และได้ต้นแบบพระแม่ไม้อิงพุทธศิลป์เป็นการนำเสนอผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมา

สรุป

จะเห็นได้ว่า การสร้างสรรค์พระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์ เป็นการประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับคติหรือแนวคิดการสร้างงานพุทธศิลป์จากการสร้างพระแสงไม้ในล้านนาในจังหวัดลำปาง เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิธีคิดอันเป็นการสะท้อนคุณค่าและความหมาย สะท้อนแนวคิดเชิงสัญลักษณ์อันเป็นอัตลักษณ์งานพุทธศิลป์ของชาวพุทธในล้านนา งานพุทธศิลป์นั้นเป็นการกำหนดรูปแบบของผลงานที่สร้างสรรค์จากกระบวนการทางศิลปะ เน้นให้เกิดความงามตามหลักสุนทรียภาพ เพื่อสร้างความประทับใจความน่าสนใจแก่ผู้ชม โดยแฝง นัยยะของการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจหลักทางศาสนา จากนามธรรมหรือสิ่งที่รับรู้ นอกเหนือไปจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ของคนให้ปรากฏเป็นรูปธรรม เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ เพื่อเป็นสิ่งสร้างมโนทัศน์ทางศาสนาสร้างความศรัทธาและที่สำคัญคือ เป็นที่พึ่งสำหรับคนในการหาคำตอบจากสิ่งที่ไม่รู้จากความทุกข์ความกลัวทั้งปวงที่เกิดจากอกุศลกรรม จุดประสงค์ในการใช้งานพุทธศิลป์ให้มีความกว้างไกลในด้านรูปแบบและความหมาย แต่มุ่งสู่จุดเดียวกันคือการพันทุกซ์ ดังนั้นการสร้างสรรค์ของทางกระบวนการช่างและกระบวนการคิดปรากฏเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้าง คือ ถ่ายทอดสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ดังนั้น การสร้างสรรค์พระแสงไม้เชิงพุทธศิลป์จึงเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์โดยให้มีการสืบทอดความรู้ในการสร้างและถ่ายทอดพุทธสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพระแสงไม้ และเนื่องจากไม่มีการสร้างมากกว่า 100 ปีแล้วจึงเป็นแนวทางในการพัฒนาทั้งรูปแบบ เทคนิค วิธีการสร้างในยุคปัจจุบัน ตลอดจนทำให้มีการศึกษางานพุทธศิลป์ผ่านกรอบแนวคิดทั้งทางด้านศาสนาและวิธีการทางศิลปะสมัยใหม่ควบคู่กันไป และถ้าหากสามารถฟื้นฟูประเพณีการสร้างพระแสงไม้ขึ้นในชุมชนจะเป็นการส่งทอดความคิดด้านพุทธปัญญาให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปซึ่งสามารถกระทำได้โดยให้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อชุมชนหรือต่อสังคม และเป็นวิธีการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อให้คนติดดีดีพุทธเจ้ายังมีความหมายต่อสังคมและมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป

บรรณานุกรม

- ฉลองเดช คุณานูมาต. (2562). แนวคิดพระอดีตพุทธเจ้าในงานพุทธศิลป์ล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย. *วารสารวิจิตรศิลป์*. 10(1), 182-208.
- ชลูด นิยมเสมอ. (2542). *องค์ประกอบของศิลปะ*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชลดา โกพัตตา. (2556). คติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าในสังคมไทยพุทธศตวรรษที่ 20-24. *วารสารศิลปศาสตร์*. 13(1), 79-80.
- ฐาปกรณ์ เครือระยา. (2555). พระแสงไม้ (แสงพระพิมพ์). *พุทธศิลป์ล้านนา: คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์*. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี. (2556). ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธรูปภูมิาร่วมสมัย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย*. 33(2), 107-133,
- บำเพ็ญ ระวิน. (2540). ข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับแนวคิดเรื่อง “พุทธ” ในเอกสารล้านนา. ใน *วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา*. พรรณเพ็ญ เครือไทย บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้ง.
- พูนชัย ปันธิยะ. (2559). พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลำพูน. *รายงานการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2518). *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา.
- สุวิภา จำปาวลัย และชัชณะ ปันเงิน. (2551). การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา. *รายงานวิจัย*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2537). *พระเครื่องในเมืองสยาม*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.